

ÉRTELMISÉG ÉS VALLÁSOSSÁG

Ha a fenti fogalmakat konglomerátumszerűen fogjuk fel, azaz minden keresztyén-keresztény felekezetet fedőneve alá vesszük, akkor egy szürke és általános, semmitmondó fogalmazásig jutunk el.

Itt teljességgel a keresztyén egyház ágazatainak kell önmagukról valamiük, felmérést végezniük, mert csak így bontakozik ki a valós kép, így tudunk meg majdnem mindent, ami az intellektuális réteg ilyen irányú jellemzője és részben realitása.

I.

1.1. Fontos meghatározni, hogy itt kétféle értékelés áll szemben egymással, vagy tükröződik egymásra, de ugyanakkor hat is egymásra. Az egyházi, hivatalos, teológiai alapozású értékelés és az intellektuális, az egyház tanítási, ellenőrzési körétől független értékelés.

A kettő adja és definiálja a valóságot valamennyire megközelítő képet.

1.2. A reformáció egyházai (és a benne felnövekedett vagy közben eltávolodott értelmiségiek is) az Igetörténet hatása alatt vannak, tudatosan vagy tudatlanul is. Ez pedig az, hogy mivel Isten szólt, kijelentette magát, az ember egyéni felelőssége a lényeges, az, hogy először is Teremtőjének, Megváltójának tartozik elszámolni, lelkiismerete ekkor nyugodt, és ezen alapszik az egyházban élők és azon kívülállók irányában való felelőssége is.

Természetesen az értelmiség kifejezést itt Németh László-i értelemben használhatjuk, és azokat tarthatjuk e csoporthoz tartozóknak, „akik a társadalom mindenkori közérzetét tudatosították, akik felelősséget éreztek közösségük, legyen az család, a civil társadalom bármely formája, a nemzet vagy a hívők spirituális közössége, az egyház – sorsáért”.

1.3. Mivel a reformációi vita helyett most a testvéri, egymást kiegészítő kép adására érezzük magunkat felkérve, csakis arról vallhatunk, a mi közösségünkhöz tartozó értelmiségek milyen hitpróbákat, kísértéseket álltak ki, milyeneket voltak képtelenek elviselni, vagy milyenekbe buktak bele, vallottak szégyent, voltak felelőtlenek. Római katolikus testvéreink elemzését természetesen igen érdeklődve olvassuk, s hisszük, hogy kölcsönösen épülünk egymás tényfeltárása által.

1.4. Az értelmiség egy része, hogy értelmiségi maradjon, teljesen kilépett az egyházból, vagy az egyháztól eltávolodott, a negyvenes évek végére a teljes vallástalanság „hitvallására” adta fejét, a vallásosság minden gyanúja ellen kézzel-lábbal, akár másokat letiporva védekezett.

1.5. Ennek a folyamatnak a negatív gyümölcse az volt, hogy eljutotunk napjainkban egy furcsa tömeges magatartáshoz, oda, hogy ma azok, akik semmiben sem hívőknek mondhatók, mégis, mint soha azelőtt, annyi mindenben hisznek. Azonban ez nem tiszta hitetlenség, hanem hiszékenység.

1.6. Volt, aki magát becsületesen megpróbálnak találta, és világméretben nem illett be a szenvedést megengedő Isten. Egyik nagy igchírdetőnk azt mondta nemrég: „. . . ma rengeteg Karamazov Iván-szintű, »erkölcsi felháborodású« ateizmus van: – »Aljosa, te gyerekként csak térdelj itt a földön, és ragyogva imádd a nem ismert szeretet örökkévaló Istenét, de én, aki láttam, hogyan ragadták ki a kozákok édesanyjuk kezéből a csecsemőket: feldobták őket a levegőbe, és szuronyukkal kapták. Én nem tudok Istenben hinni és reménykedni.«”

Majd így folytatja: „A XX. század végén élünk, két világháború s forradalmak után, istentelenségek és gyilkosságok győzelemsorozatainak megtapasztalása után, Hiroshima és Nagaszaki után. Sokan sokszor hazudnak, mindenki tudja, hogy hazudnak, mégis mindenki úgy tesz, mintha elhinné. Épp ezért győz a hazugság emberöltőkön át. Nemcsak egy-két napig. A hazug embert a sánta kutyánál is könnyebb utolérni? – Nem egészen, mert volt, amikor 70 évig nem értük utol, az nemcsak hogy utolért, hanem agyon is csapott bennünket. Ebben az állapotban mégis hinni tudni Istenben csak akkor lehet, ha tudom, hogy az Isten az, aki önmagát megüresítette . . . emberiesítette velem együtt, aki velünk együtt szenved világméretben, s az örökkévalóság – és üdvösség és kárhözátfeszültségének méretében mindezt a mondhatatlan szenvedést, egészen a gólgotai kereszthalálig, a pokolraszállás kútjáig, a teljes tehetetlenség állapotáig. Eközben pedig megmutatja, hogy a tehetetlen ember sem tehetetlen. Ott teszi meg a csodát, amikor azt hiszi, hogy az ördög legyőzi őt, épp akkor lép bele az ördög az ő isteni szeretetének csapdájába. Nos, ebben az értelemben: Soli Deo crucis et resurrectionis

gloria! Csak az értünk kereszthalált vállaló és kereszthalálból feltámadó Istennek dicsőség egyedül . . . annak, aki értünk meghalt, értünk feltámadott, s velünk együtt szenved mindhalálíg. Ebből a szenvedésből új életet, feltámadást, üdvöt hoz ki és a lehetetlent lehetségessé teszi. Nem erre van szükség most is? Hogy a lehetetlenséget lehetségessítő Istentől hatalmat nyerjünk? Hogy . . . felemeljen bennünket a lefelé húzó hitelenségi-ingadozási-hiszékenységi tendenciákból, és felemeljen a jézusi, Istent megüresítő szeretetű . . . az isteni emberséget harmonikusan ajándékozó keresztyénség, reformációs, igei magaslatára?!”

II.

1.7. A felsorolt okok miatt az értelmiségünk vallásossága bűvópatak-ként létezett vagy teljesen feladta életének ezt a lehetőségét.

Mindezzel párhuzamos jelenség egyházunk visszahúzódása a szellemi életből (itt a kárpát-medencei magyar református egyházak nagy részét értem).

Kiss Gy. Csaba 1993-ban írt tanulmányában több okot sorolt fel erre nézve. (Amelyeknek nagy része itt, délen is megvolt, vagy áthatott a határon ide is.)

Először is a „második világháború és különösen a kommunista hatalomátvétel utáni években alaposan megváltozott a magyar református egyház társadalmi bázisa. A bolsevik totalitarizmus nemcsak az egyházaknak, mint társadalmi intézménynek a felszámolására törekedett, hanem módszeresen hozzájárított a civil társadalom szétzúzásához is. A politikai és gazdasági repressziók különösen sok pusztítást tettek a magyar társadalom középrétegeiben, a kis és középbirtokos parasztságban és polgári értelmiségben. Ezeknek a rétegeknek a meggyöngyülése, szétzilálódása súlyos következményekkel járt a mi egyházunk számára is. Két folyamatra szeretném föl hívni a figyelmet, mindkettő döntően befolyásolta értelmiségünk sorsát. Az egyik a hagyományos magyar középosztály széthullása, egy részének eltávozása a háború végén, itthon maradt többségének távlatvesztése, kiszorulása pozícióiból, fölmorzsolódása. A másik folyamat a szekularizáció újabb hullámához kapcsolódott. Ennek volt egyik megjelenési formája – és inkább protestáns közegben lett jellemző – a népi írók mozgalmának, a Nemzeti Parasztpárt köréhez tartozó értelmiségnek olyan értelmű elvilágiasodása, ami a társadalmi haladásról vallott fölfogással függött össze. Sokan közülük ugyanis úgy értelmezték a történelem folyamatát, hogy a »fejlődés« következő lépcsőfoka az egyház, a vallás elhagyása. Így jelentős mértékben megfogyatkozott a református értelmiség . . . sokkal nagyobb mérvű volt ez a fogyatkozás a reformátusok, mint a katolikusok körében. További tényezőként kell számba vennünk egyházunk visszahúzódását a szellemi életből: a hatvanas-hetvenes években gyakran támadt az embernek az

az érzése, az egyház nem is kíván beszélni velünk értelmiségekkel, a magyar kulturális élet protestáns színe meglehetősen elfakult. Hosszú ideig nem létezett például református kulturális folyóirat, a katolikus Vigilia viszont a legnehezebb években is megtalálta szerepét művelődésünkben.”

Ez utóbbi hiányosságot pár év múlva a református „Confessio” ki-
küzöbölte. További idézet írásából: „És beszélünk kell arról, hogy
mennyre el voltunk – és vagyunk – egymástól szigetelve református ma-
gyar értelmiségiek. Idézzük fel a tavalyi (1992) református világtalálko-
zónak azt a részét, ahol társadalomtudományokról, művészetekről, kul-
túráról volt szó. Jöttünk Debrecenből egy vasúti különkocsiban, és ott
ismerkedtünk művészek, tudósok, műszaki szakemberek. Miképpen
történhetett meg, hogy évtizedeken keresztül nem kerestük egymást?
Ne hárítsuk el a bírálatot magunkról sem, mi is beletörődtünk ebbe a
helyzetbe, mi is élünk üres gesztusokkal, mi is visszahúzódtunk a
kegyesség biztonságot kínáló falai mögé . . . Végül értékek, kulturális
értékek teremtéséről és továbbadásáról szeretnék szólni . . . végig kellene
gondolnunk a nyilvánosság szerkezetét, hogy mikor és milyen módon
lehetne megszólalnia a kultúrateemtő magyar református értelmiség-
nek. Hiszen vannak sorainkban kitűnő művészek, tudósok, országszer-
te jól ismert emberek, így például nem elégedhetünk meg megszólalási
lehetőségeként az istentiszteletekre szánt műsoridővel, az egyházi szer-
kesztésű műsorokkal. Nyilvánvaló, hogy nem attól lesz református
szellemiségű a műsor, ha oda van írva eléje, hanem akkor, ha legjava
értelmiségünk a nyilvánosság előtt megszólalva is közvetíti az általa
képviselt értékeket . . . Befejezésül én is azokhoz csatlakozom, akik azt
mondták, hitbeli megújulás nélkül nem jutunk előre. A legfőbb dolog,
nem fölösleges ismételni ebben a körben, az a tükör, amely ránk van
bízva, s amellyel szembe kell néznünk, amely soha nem homályos és
mindig megmutatja gyöngeségeinket. A Szentírás.”

Ide kívánczik Tőkéczi László *Értelmiség és gyülekezeti élet* című
előadásából néhány gondolat: „A jövő magyar református gyülekezete
határozottan intellektualizáló, magasabb iskolázottságú közösség lesz.
Minden felmérés ezt a távlatot valószínűsíti . . . A ma és még inkább a
jövő lelkészenek újra a reformációs idők »minőségi« hívő értelmiségijévé
kell lennie . . . Új keresztyén kultúrát kell teremteni, de a régi kizáró-
lagosságra törő, hatalommal szövetkező modell helyett az igazolódott
értékelviség alapján . . . Ha hívő református értelmiség nem tud a kul-
túra nyelvén is szólni, ha – küldetésének megfelelően – nem tudja mélyeb-
ben megérteni és feltárni az ember, az emberi közösségek létkérdéseit,
akkor szolgálatának nincs, pontosabban szólva csupán »magánügyi«
jelentősége van. S akkor a tömegkommunikációs – lassan totálissá növekvő –
manipuláció világában nem tudunk egyensúlyt állítani az önző hatalmi

és csoportérdeknek. Mert a ma emberei ugyanolyan mértékben, csak másként hiszékenyek, mint oly gyakran megmosolygott elődeink. Nem lehet önelégült kisközösségi és a kommunizmustól oly igen erőltetett gettómentalitással küldetést teljesíteni. Ám, minden missziós buzgalom ellenére meddővé válik a közösség, amely hitének és értékeinek többségi bizonyosságában a másféle embertársához nem tud viszonyulni. Ha lényegtelennek tartjuk Isten velünk egyidejű teremtett világának számunkra idegen, de velünk elválaszthatatlanul egybekötött szféráit, elástuk talentumainknak egy részét . . . Végezetül azt hiszem, hogy egyházunk és gyülekezeteink gettóból való szabadulásához hasonlóan ki kell szabadítani az értelmiség egyházi-gyülekezeti szolgálatát a régi, szűken adott kereteből. Lelkészek és nem lelkeszek reformációs ihletésű együttműködése és munkamegosztása ma szükségesebb, mint bármikor . . .”

Ezeket az idézeteket a kérdéskört jól ismerő szakértőktől vettem, talán túl hosszasan, de remélem nem haszontalanul.

Befejezésül szeretném elmondani azt is, amire a feketicsi találkónk megnyitó istentiszteletén is szóltam Isten Igéje alapján. Ez pedig az, hogy magas fokú megértéssel, megbocsátással kell lennünk azok irányában, akik valamilyen okból beadták derekukat a kísértéseknek, de most megtérni, új életvitelű élettel akarnak élni. Azért kell megbocsátanunk nekik, hiszen nem tudták, mit cselekszenek. Soha is nem ismerték megváltó és megszentelő Istenünket. Most ne engedjük őket a megtérés kapujában habozni, hanem ölelő testvéri karral, útmutatással kell irányukban viselkednünk, megtéve mindent, amit Isten ránk bízott. Nem értelmiségiek vallásosságáról kell beszélnünk, hanem az értelmiségi testvéreinknek az Atyai házba való visszaérkezésén kell örvendoznünk!

Soli Deo Gloria!